

*Гльченко Сергій Юрійович,
член громадської організації «Всеукраїнський центр протидії корупції та
сприяння правоохоронним органам «Антикорупційна ініціатива»,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ОБВИНУВАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Обвинувачення є одним із найдавніших та найбільш значущих процесуальних явищ. Воно «фактично сприяло виникненню самого кримінального судочинства, завдяки якому робиться висновок про вину певної особи у вчиненні забороненого злочинного діяння» [1, с. 6].

У пункті 13 частини 1 статті 3 Кримінального процесуального кодексу (далі - КПК) України закріплено поняття обвинувачення. Під ним розуміється твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому КПК України. З огляду на зміст п. 4 ч. 1 ст. 110 КПК України формою такого твердження є обвинувальний акт, тобто процесуальне рішення, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування. Таким чином законодавець під обвинуваченням розуміє тезу прокурора, відображену в обвинувальному акті.

Водночас, у п. 3 ч. 1 ст. 3 КПК України законодавцем визначається державне обвинувачення, але вже не як твердження, а як процесуальна діяльність прокурора, котра полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. У цьому ж аспекті у п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України йдеться про інших суб'єктів кримінального процесу, котрі діють на боці обвинувачення, а саме: слідчого, керівника органу досудового розслідування, потерпілого, його представника та законного представника у випадках, установлених цим Кодексом.

З огляду на особливості законодавчого закріплення можна стверджувати, що зміст категорії обвинувачення має неоднозначний характер, який і відображено в положеннях КПК України. При цьому варто зауважити, що такому унормуванню передували попередні наукові пошуки. Адже у науці кримінального процесу широкого розповсюдження набув умовний поділ обвинувачення на таке, що може розумітися у матеріально- правовому або у процесуальному значеннях.

Під обвинуваченням у матеріально-правовому значенні вченими розглядається сукупність встановлених під час провадження та таких, що ставляться обвинуваченому у вину суспільно-небезпечних і протиправних фактів, що складають сутність конкретного складу злочину [2, с. 16]. Матеріально-правове поняття обвинувачення міститься й у рішенні Європейського Суду з прав людини у справі «Екле проти Німеччини»:

«офіційне доведення до відома особи компетентним органом твердження про те, що ця особа вчинила кримінальне діяння»[3, с. 346].

Під обвинуваченням у процесуальному значенні розуміють засновану на законі процесуальну діяльність компетентних органів по викриттю обвинуваченого у вчиненні інкримінованого йому злочину та по обґрунтуванню його кримінальної відповідальності з метою публічного осудження [4, с. 6-7].

Поєднуючи матеріально-правове та процесуальне значення обвинувачення Альперт С. А. зауважував: «обвинувачення як процесуальна діяльність завжди повинна бути предметною та знаходити свій вираз в обвинуваченні в його матеріально-правовому значенні. Останнє, в свою чергу, формулюється, обґрунтовується, існує не інакше, як конкретний вираз обвинувальної діяльності» [5, с. 28]. Грошевий Ю. М. також стверджував, що «законної сили може набути лише такий вирок, який винесено у точній відповідності із вимогами матеріального та процесуального законів, який з достовірністю встановлює подію злочину і провину підсудного» [6, с. 111].

Беручи до уваги викладене, варто зауважити, що, характеризуючи сферу кримінального судочинства, правова природа обвинувачення зазнає суттєвого впливу з боку кримінального права. Водночас, і кримінальне право відчуває відповідну зворотню дію через динамічний характер кримінально-процесуальних відносин, пов'язаних із реалізацією функції обвинувачення. Як слушно зауважує Шумило М. Є. з приводу доказування обвинувачення: «до того часу поки доказування не завершено знання про існування кримінально-правових відносин буде більше чи менше вірогідним, що не виключає формування нового знання про їх відсутність» [7, с. 135].

Список використаних джерел:

1. Аврах Я. С. Обвинение и защита по уголовным делам: Учебное пособие / Я. С. Аврах, З. З. Зинатуллин, Ф. Н. Фаткуллин. - Казань: Издательство Казанского университета, 1976. - 168 с.
2. Фаткуллин Ф. Н. Обвинение и изменение его в суде / Ф.Н. Фаткуллин. - Казань: Издательство Казанского университета, 1973. - 172 с.
3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Екле проти Німеччини»: 15 липня 1982 року // Шевчук С. Судовий захист прав людини у контексті західної правової традиції. - Вид. 2-ге, випр., доп. - К. : Реферат, 2007. - 848 с.
4. Рогатюк І. В. Обвинувачення у кримінальному процесі України: Монографія / І. В. Рогатюк. - Київ. : Атіка, 2007. - 160 с.
5. Альперт С. А. Обвинение в советском уголовном процессе / С. А. Альперт.- Харьков : Изд-во Харьковского юридического института. 1974. - 58 с.
6. Грошевой Ю. М. Сущность судебных решений в советском уголовном процессе [Текст]/ Ю. М. Грошевой. - Харьков : Вища школа. Изд- во при Харьк. ун-те, 1979. - 143 с.

7. Шумило М. Є. Реабілітація в кримінальному процесі України [Текст] : монографія / М. Є. Шумило. - Х.: Арсіс, 2001. - 320 с.